

ZİYA PAŞA

(1825 - 1880)

**Derleyen:
Semiramis Kanbak**

İÇİNDEKİLER:

ZİYA PAŞA KİMDİR? - 4

ŞİİRLERİ:

Gazel I - 9

Gazel II - 12

Gazel III - 14

Harâbât Mukaddimesi'nden - 16

Marş - 17

Şarkı - I - 19

Şarkı - II - 20

Terci-i Bend I - 22

Terkib-i Bend IV - 26

Terkib-i Bend VI - 30

Terkib-i Bend VIII - 34

Terkib-i Bend IX - 38

Terkib-i Bend X - 42

Türkü - 46

DÜZYAZILARI:

Anılar - 48

Mektuplar - 66

ONA DAİR:

Şair Ziya Paşa - 78

Şair Ziya Paşa'nın son günleri - 90

Ziya Paşa - 108

Ziya Paşa - 114

ZİYA PAŞA KİMDİR?

*"Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma?
Zer-dûz pâlân ursan eşek yine eşekdir."*

*"Lâ'net ola ol mâle ki tahsîline ânın,
Yâ dîn ola, yâ ırz u yâ nâmus ola âlet."*

1825 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Ziya Paşa'nın asıl adı Abdülhamid Ziyaeddin'dir. Öğrenimine Kandilli'de başlayan şair, daha sonra Süleymaniye yakınlarındaki Mekteb-i Ulum-i Edebiye'de devam etti, özel derslerle Arapça ve Farsça öğrendi.

Bir süre Sadaret Mektub-i Kalemi'nde katip olarak çalıştı, 1855 yılında şairlikte ve Sadaret Kalemi'ndeki başarılarını takdir eden Mustafa Reşit Paşa aracılığıyla sarayda Mabeyn Katipliği'ne atandı, bu sırada Fransızca öğrendi. Ali Paşa sadrazam olunca saraydan uzaklaştırıldı. 1861 yılında Kıbrıs, 1863 yılında Amasya Mutasarrıfı ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye üyesi oldu. 1865 yılında Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne katıldı.

1867 yılında yeniden Kıbrıs'a atanınca Namık Kemal ile birlikte Londra'ya kaçtı. Birlikte Yeni Osmanlılar'ın yayın organı olan Hürriyet gazetesini yayınladılar. Namık Kemal'in ayrılmasından sonra gazetenin

sorumluluğunu üstlendi. 1870 yılında Cenevre'ye gitti. Ali Paşa'nın ölümünden sonra 1871 yılında İstanbul'a döndü.

1872-1876 yılları arasında Şurayı Devlet üyeliği ve Maarif müsteşarlığı yaptı. Anayasayı hazırlayan Kanun-i Esasi adlı kurumda görevlendirildi. 1 inci Meşrutiyet'in ilanından sonra 1877 yılında vezir rütbesiyle önce Suriye Valiliği'ne ardından Adana Valiliği'ne atandı.

Ziya Paşa, Namık Kemal ve Şinasi'yle birlikte, Tanzimat'la başlayan "Batılılaşma" hareketinin etkisinde gelişen Batılılaşma Dönemi Türk edebiyatının ilk aşamasını oluşturan üç yazardan biridir. Türk edebiyatının kendi geleneğine sahip çıkmasını isteyen, şiir ve yazı dilinin halkın dili olması gerektiğini savunan şair kendi eserlerinde Arapça, Farsça tamlamalarla yüklü bir dil kullanmış, hece ölçüsüyle

yazdığı birkaç türküsü dışında bütün şiirlerini aruz ölçüsüyle yazmıştır.

Eserlerinde hak, adalet, uygarlık, hürriyet gibi temaları işleyen Ziya Paşa, "Terci-i Bend" ve "Terkib-i Bend" isimli iki şiirinde ise insanın yazgısı, gerçeği kavramanın olanaksızlığı, Tanrı'nın mutlak egemenliği gibi metafizik konular üzerinde durmuştur.

Düşünceleriyle yenilikçi, yapıtları ve yaşantısıyla eskiye bağlı bir sanatçı olan şair 17 Mayıs 1880 tarihinde Adana'da yaşama veda etmiş ve Adana Ulu Camii yanına defnedilmiştir.

BAZI ESERLERİ:

Zafername (düzyazı-şiir, 1868)

Rüya (mülakat,1910)

Veraset Mektupları (1910)

Eş'ar-ı Ziyâ (şiir, 1881)

Şiir ve İnşa (makale)

Defter-i Amal (anı)

Harabat (antoloji, Türk, Arap ve Fars ed.)

Çeviri:

Endülüs Târihi - Viardot

Engizisyon Târihi - Cheruel ile Lavallee

Emil - J.J. Rousseau

Tartuffe – Moliere

ŞİİRLERİ

GAZEL I

Diyar-ı küfrü gezdim beldeler kâşâneler
gördüm
Dolaştım mülk-ü İslâmı bütün virâneler
gördüm.

[Müslüman olmayan ülkeleri gezdim, şehirler,
gösterişli yapılar gördüm,
İslam ülkelerini dolaştım, hep harabeler gördüm.]

Bulundum ben dahi darüşşifa-yı Babîâli'de
Felâtunu beğenmez anda çok divâneler
gördüm.

[Ben Babialı'nın iyileştiren kapısında da bulundum.
Orada Eflâtun'u beğenmeyen bir çok kendini
bilmezler gördüm.]

Cihan namındaki bir maktel-i âme yolum
düştü
Hükümet derler anda bir nice salhaneler
gördüm.

[Dünya adındaki toplu ölümlerin yapıldığı yere
yolum düştü.
Hükümet derler, orada nice kesim yerleri gördüm.]

Huzûr-u kûşe-i meyhaneyi ben görmedim
gitti
Ne meclisler, ne sahbâlar, ne işrethaneler
gördüm.

[Ben meyhane köşesindeki huzuru görmedim gitti.
Ne toplantılar, ne içkiler, ne içkili yerler gördüm.]

Ziya değmez humarı keyfine meyhane-i
dehrin
Bu işretgeh'te ben çok durmadım ammâ
neler gördüm.

[Ziya, bu dünya denilen meyhanenin sarhoşluğunun başağrısı verdiği keyfe değmez.
Bu meyhanede ben çok durmadım ama neler gördüm.]

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Ziya Paşa, Hayatı, Sanatı, Eseri, S. 82

GAZEL II

Âsâf'ın mikdarını bilme Süleyman olmayan,
Bilmez insan kadrini âlemde insan olmayan.

[Âsâf'ın değerini Süleyman olmayan bilmez, (Âsâf,
Süleyman peygamberin veziridir.)
Dünyada insan olmayan insanın değerini bilmez.]

Zülfüne dil vermeyen bilmez gönül ahvâlini,
Anlamaz hal-i perişanı perişân olmayan.

[(Sevgilinin) Saç lülesine gönül vermeyen gönül
hallerini bilmez,
Perişan olmayan perişan olanın halinden anlamaz.]

Rızkına kâni olan gerdûna minnet eylemez,
Âlemin sultanıdır muhtâc-ı sultân olmayan.

[Rızkına kanaat eden dünyaya minnet etmez,
Sultana muhtaç olmayan dünyanın sultanıdır.]

Kim ki korkmaz Hak'dan andan korkar
erbâb-ı ukûl,
Her ne isterse yapar Hak'dan hirâsân
olmayan.

[Kim ki Hak'tan korkmaz, akıl sahibi insanlar
ondan korkarlar,
(Çünkü) Hak'tan korkmayan her ne isterse yapar.]

İtiraz eylerse bir nâdân ZîYÂ hâmûş olur,
Çünkü bilmez kadr-i güftârın sühan-dân
olmayan.

[İtiraz ederse bir cahil, Ziya sessiz kalır,
Çünkü güzel söz söylemeyen, sözün değerini
bilmez.]

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Ziya Paşa, Türk Büyükleri Dizisi: 43, S. 104

GAZEL III

Görmeden âsar-ı Nisanın (1) bahâr elden
gider
Güller âhir râm olur amma hezar (2) elden
gider

Nev-civan (3) sevmekte ben piranı (4) ta'yib
(5) eylemem
Hüsn olur kim seyr ederken ihtiyar elden
gider

Rızk-ı maksuma (6) kanaattir meali hikmetin
Gâh hırs-ı nev-şikâr (7) ile şikâr elden gider

Sarban-ı (8) vakt isen hazm eyle zira vakt
olur
Bir total merkep belâsiyle katar elden gider

Killet-i idrakten (9) sanma Ziya'nın gayretin
Neylesin kim yer gelir sabr-ü karar elden
gider.

Ziya Paşa **(1825 - 1880)**

1. Asar-ı Nisan: Nisan ayının eserleri (Bahar yağmurları) / 2. Hezar: Bülbül / 3. Nev-civan: Genç, delikanlı / 4. Tayib: Ayıplamak / 5. Piran: İhtiyarlar / 6. Rızk-ı maksum: Tanrının paylaştırdığı rızık / 7. Nev-şikâr: Yeni av / 8. Sarban: Kervanbaşı, deveci / 9. Kıllet-i idrak: Anlayış noksanlığı, akıl eksikliği.

Ziya Paşa, Hayatı, Sanatı, Eseri, S. 81

HARÂBÂT MUKADDİMESİ'NDEN

Hayriyye kemâli anda gâ'ib
Haklı görölür biraz da Gâlib

Za'fın görüb anda şîr-i nazmın
Sürmüş üzerine pîr-i nazmın

Ol şevk ile Hüsn ü Aşk'ı yapmış
Elhak Dede can külâhı kapmış

Sarfeyleyüb ana cümle tâbı
Pek şiveli yazmış ol kitâbı

Gelmişdir o şâir-i yegâne
Gûyâ bu kitab içün cihâne.

(Hârâbat, C.1, Dersaadet 1291)

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Kuğunun Son Şarkısı, S. 154

MARŞ

Feth için a'dâyı (1) fermân eyledi Sultânımız
Koymuşuzdur biz anın yoluna baş ü cânımız
Şan için bizce ne devlettir dökülmek kanımız

Kahraman bir askeriz Osmanlı'dır unvanımız
Şark u garba lerze-endaz (2) oldu sıyt (3) ü
şanımız

Din ü Devlet uğruna a'dâmıza açtık sefer
Hanumanın eyleriz bir hamlede zir ü zeber
Rehnümamızdır (4) liva-yı (5) nusret-ü feth ü
zafer

Kahraman bir askeriz Osmanlı'dır unvanımız
Şark u garba lerze-endaz oldu sıyt ü şanımız

Bir zaman İran ü Turan oldu hep pâ'malimiz
(6)

Bir vakit Alman Macar olmuştu kendi
malimiz

Hasıl oldu saye-i şahanede âmalimiz

Kahraman bir askeriz Osmanlı'dır unvanımız
Şark u garba lerze-endaz oldu sıyt ü şanımız

Hak bize sahib-kıran (7) bir padişah etti atâ
Bir kılı uğrunda bin bin canımız olsun feda
Hep o şahın feyz-ü ihsaniyledir kim ey Ziya

Kahraman bir askeriz Osmanlı'dır unvanımız
Şark u garba lerze-endaz oldu sıyt ü şanımız

Ziya Paşa **(1825 - 1880)**

1. A'dâ: düşmanlar / 2. Lerze-endaz olmak:
Titretmek / 3. Sıyt: Şöhret / 4. Rehnüma:
Rehber, yol gösteren / 5. Liva: Bayrak / 6.
Pâ'mal: Ayaklar altında çiğnemen / 7. Sahib-
kıran: Yıldızların yaklaştığı uğurlu zamanda
doğan.

Ziya Paşa, Hayatı, Sanatı, Eseri, S. 84

ŞARKI - I

Âşıkları inandırır
Yalan va'deyle kandırır
Bu huy seni utandırır
Çok naz âşık usandırır

Nedir senden bu çektiğim
Esirinsem ver pençğim (*)
Bilmez misin a sevdiğim
Çok naz âşık usandırır

Mintanının düğmesin çöz
Sim tenin görsün bu göz
Eskidir söylenir bu söz
Çok naz âşık usandırır.

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

(*) Pençik: Kölelik belgesi

Ziya Paşa, Hayatı, Sanatı, Eseri, S. 86

ŞARKI - II

Niçin nâlendesin böyle
Gönül derdin nedir söyle
Seni ben istemem böyle
Gönül derdin nedir söyle

Kimin aşkiyle nâlansın
Kimin hicriyle suzansın
Neden böyle perişansın
Gönül derdin nedir söyle

Nedir bu sendeki hayret
Buna var bir sebep elbet
Merak oldu bana gayet
Gönül derdin nedir söyle

Havalandın bu günlerde
Ne yel esti aceb serde
Deva olmaz mı bu derde
Gönül derdin nedir söyle

Çekildin seyr-i gülşenden
Kaçarsın şimdi de benden
Usandım gayri ben senden
Gönül derdin nedir söyle.

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Ziya Paşa, Hayatı, Sanatı, Eseri, S. 87

TERCİ-İ BEND - I

Bu kârgâh-ı sun' aceb dershânedir,
Her nakş bir kitâb-ı ledünden nişânedir.

(Çeşitli eserlerin vücuda getirildiği kâinat hayret
edilecek bir dershânedir,
[Kâinattaki] Her nakış bir ledün [Allah ile ilgili bilgi
ve sırlara ait ilim] kitabından işarettir.)

Gerdûn bir âsiyâb-ı felâket-medârdır,
Gûyâ içinde âdem-i âvâre dânedir.

(Felek, felaket etrafında dönen [felakete sebep
olan] bir değirmendir,
Avare insan da bu değirmenin içinde sanki bir
danedir.)

Mânend-i dîv beççelerin iltikâm eder,
Köhne ribât-ı dehr aceb âşiyânedir.

(Dev gibi kendi yavrularını yiyor,
Köhne [eskimiş] dünya konağı şaşılacak bir
yuvadır.)

Tahkîk olunsa nakş-ı temâsîl-i kâinât,
Ya hâb ü ya hayâl ü yâhud bir fesânedir.

(Kâinattaki suretlerin nakışları [hakkıyla]
incelense,
Ya uyku, ya hayal ya da efsane zannedilir.)

Müncer olur umûr-ı cihân bir nihâyete,
Sayfın şitâyâ meyli, bahârın hazânedir.

(Dünyanın işleri bir sona doğru sürüklenir
Yazın meyli kışa, ilkbaharın ise sonbaharadır.)

Kesb-i yakîne âdem için yoktur ihtimâl,
Her i'tikâd akla göre gâibânedir.

(İnsan için kesin bilgiyi kazanma [üretme] ihtimali
yoktur,
Her inanış ve kabul, akla göre görünmezdir
[gizlidir].)

Yârab! Nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyâç?
İnsanın ihtiyâcı ki bir lokma nânedir.

(Allahım! Nedir bu ihtiyaç derdi çekişmesi?
Ki insanın ihtiyacı bir lokma nanedir.)

Yoktur siper bu kubbe-i fîrûze-fâmda,
Zerrât cümle tîr-i kazâya nişânedir.

(Bu fîrûze renkli kubbede sığınacak yer yoktur,
Zerreler [bile] bela okunun hedefindedir.)

Asl-ı murâd hükm-i ezel bulmadır vücûd,
Zâhirdeki savâb ü hatâ hep bahânedir.

(Aslında arzulanan her zamanki hükmün vücut
bulmasıdır,
Görünüşteki sevap ve günah hep bahanedir.)

Bir fâilin meâsiridir cümle hâdisât,
Ne iktizâ-yı çerh ü ne hükm-i zamânedir.

(Bir yapıcının eseridir tüm olan şeyler,
Ne talihin gereği, ne de devrin hükmüdür.)

Subhâne men tahayyera fî sun'ihî'l-ukûl,
Subhâne men bikudretihî ya'cizü'l-fühûl.

(Sanatıyla, eserleriyle akılları hayrete düşüren,
Kudretiyle anlayışları aciz bırakan Allah'ı tesbih
ederim.)

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II, Sh. 24,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

TERKİB-İ BEND IV

Bir katre içen çeşme-i pür-hûn-ı fenâdan,
Başın alamaz bir dahî bârân-ı belâdan.

(Yokluk kanıyla dolu çeşmeden bir damla içen,
Bir daha belâ yağmurundan kurtulamaz.)

Âsûde olam dersin eğer gelme cihâne,
Meydâne düşen kurtulamaz seng-i kazâdan.

(Eğer mutlu olayım dersin dünyaya gelme,
[Çünkü] Dünyaya gelen ölüm taşından
kurtulamaz.)

Sâbit-kadem ol merkez-i me'mûn-ı rızâda,
Vâreste olup dâire-i havf u recâdan.

([Bunu] Cesaretle kabullenmekte ısrarlı ol [ayak
dire].
Korku ve yalvarma çemberinden kurtulmuş
olarak.)

Dursun kef-i hükmünde terâzû-yı adâlet,
Havfın var ise mahkeme-i rûz-ı cezâdan.

(Kararlarında adalet terazisi elinde olsun,
Eğer mahşer gününde hesap vermekten
korkuyorsan.)

Her kim ki arar bû-yı vefâ tab'-ı beşerde,
Benzer ona kim devlet umar zıll-i hü mâdan.

(Kim insanın tabiatında vefa duygusu ararsa,
[O kişi] Huma kuşunun gölgesinden fayda
bekleyene benzer.)

Bî-baht olanın bağına bir katresi düşmez,
Bârân yerine dürr ü güher yağsa semâdan.

(Talihsiz olanın bahçesine bir damlası düşmez,
Yağmur yerine inci ve mücevher yağsa gökten.)

Erbâb-ı kemâli çekemez nâkıs olanlar,
Rencîde olur dîde-i huffâş ziyâdan.

(Olgun olmayan kişiler fazilet sahibi kişilere
katlanamaz,
[Nasıl ki] Yarasanın gözü ışıktan rahatsız olur.)

Her âkile bir derd bu âlemde mukarrer,
Râhat yaşamış var mı gürûh-ı ukalâdan?

(Bu dünyada, her akıllı kişinin başında bir dert
olmasına hükmedilmiştir,
Hiç akıllı insanlar topluluğundan olan rahat
yaşamış biri var mı?)

Halletmediler bu lûgazın sırrını kimse,
Bin kâfile geçti hükemâdan, fuzalâdan.

(Bu bilmecenin sırrını hiç kimse çözemedi,
Bu dünyadan binlerce faziletli kişi ve bilgin geçti
[de].)

Kıl san'at-ı üstâdı tahayyürle temâşâ,
Dem urma, eğer ârif isen çûn ü çirâdan.

(Sanatkârın sanatını hayranlıkla seyret,
Eğer bilgili bir kişi isen, nedeni ve niçini üzerinde
durma.)

İdrâk-i me'âlî bu küçük akla gerekmez,
Zîrâ bu terâzû o kadar sıkleti çekmez.

(Yüce anlamları kavramak bu küçük akıl için
gerekmez,
Çünkü bu terazi o kadar ağırlığı tartmaz.)

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II, S. 17,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

TERKİB-İ BEND VI

Gadr ede reâyâsına vâlî-i eyâlet,
Dünyâda vü ukbâda ne zillet ne rezâlet.

(Bir eyalet valisi [bir yönetici] emri altındaki
insanlara zulmediyorsa ,
[Bu] dünyada ve ahirette ne alçaklık, ne rezalettir.)

Lâyık mıdır insan olana vakt-i kazâda,
Hak zâhir iken bâtın için hükmü imâlet?

(Hüküm zamanında insan olana yakışır mı,
Gerçek ortadayken gizli şeylere göre karar
vermek?)

Kâdı ola da'vâcî vü muhzır dahî şâhid,
Ol mahkemenin hükmüne derler mi adâlet?

(Hakim hem davacı, hem mübaşir hem şahit
oluyorsa,
O mahkemenin verdiği karara adalet denir mi?)

Ey mürtekeb-i har bu ne zillet ki çekersin,
Birkaç guruşa müddet-i ömrünce hacâlet!

(Ey rüşvetçi eşek, bu ne alçaklık ki,
Birkaç kuruş için ömrün boyunca utanç çekersin.)

Lâ'net ola ol mâle ki tahsiline ânın,
Yâ dîn ola, yâ ırz u yâ nâmus ola âlet.

(Lanet olsun o mala ki kazanılmasında,
Ya din, ya ırz ya da namus alet edilmiş olsun.)

Âdem olanın hayr olur âdemlere kasdı,
İnsanlığa insanda budur işte delâlet.

(İnsan olanın amacı insanlara faydalı olmak olur,
İnsanda, insan olmanın göstergesi işte budur.)

İnsan, ona derler ki ede kalb-i rakîki,
Âlâm-ı benî-nev'i ile kesb-i melâlet.

(İnsan ona derler ki şefkatli kalbinde,
Çocukların elemelerini hisseder.)

Âdem, ona derler ki garazdan ola sâlim,
Nefsinde dahî eyleye icrâ-yı adâlet.

(İnsan ona derler ki kinden uzak durur,
Kendi benliği için bile adaletli davranır.)

Sâdık görünür kisvede erbâb-ı hıyânet,
Mürşid sanılır vehlede ashâb-ı dalâlet.

(Hainler dışarıdan bakıldığında sadık gibi
görünürler,
Sapkınlar bir an için yol göstericiymiş
zannedilebilirler.)

Ekser kişinin sûretine sîreti uymaz,
Yârab! Bu ne hikmetdir, îlâhî! Bu ne hâlet!

(Çoğu kişinin içi [ahlâkı] dışarıdan görüldüğünden
farklıdır,
Allahım! Bu ne sırdır, bu ne durumdur!)

Ümmîd-i vefâ eyleme her şahs-ı dagalde,
Çok hâcılarını çıktı haçı zîr-i bagalde.

(Her sahtekâr kişiden vefa bekleme,
Çok hacıların koltuğunun altından haçı çıktı.)

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II, S. 18-19,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

TERKİB-İ BEND VIII

Her şahsı harîm-i Hakk'a mahrem mi
sanırsın?

Her tâc giyen çulsuzu Edhem mi sanırsın?

(Her dokunulmazlığı olanı Allah'a yakın mı
sanıyorsun?

Her taç giyen çulsuzu Edhem mi sanıyorsun?

[Edhem: Tacını tahtını bırakıp evliyadan olan Belh
şehri şehzadesi])

Dehri arasan binde bir âdem bulamazsın,
Âdem görünen harları âdem mi sanırsın?

(Dünyayı arasan binde bir insan bulamazsın,
İnsan görünümündeki eşekleri insan mı
sanıyorsun?)

Çok mukbili gördüm ki güler, içi kan ağlar,
Handân görünen herkesi hurrem mi
sanırsın?

(Çok mübârek insan gördüm ki güler, içi kan ağlar,
Güler görünen herkesi mutlu mu sanıyorsun?)

Bil illeti, kıl sonra müdâvâta tasaddî,
Her merhemi her yâreye merhem mi
sanırsın?

(Önce hastalığın ne olduğunu bil, sonra tedaviye
başla,
Her merhemi her yaraya merhem olur mu
sanıyorsun?)

Kibre ne sebep? Yoksa vezîrim diye gerçek,
Sen kendini düstûr-ı mükerrem mi sanırsın?

(Kibire ne gerek var? Yoksa vezirim diye gerçekten
Sen kendini nizamın sahibi mi sanıyorsun?)

Ey müftehir-i devlet-i yek-rûze-i dünyâ,
Dünyâ sana mahsûs u müsellemler mi
sanırsın?

(Ey dünyanın geçici nimet ve devletiyle iftihar
eden,

Dünyanın sana ayrılmış olduğunu ve teslim edildiğini mi sanıyorsun?)

Hâlî ne zaman kaldı cihân ehl-i tama'dan,
Sen zâtını bu âleme elzem mi sanırsın?

(Bu dünya ne zaman açgözlülerden yoksun kaldı,
Sen kendini bu dünyaya çok gerekli mi
sanıyorsun?)

En ummadığın keşf eder esrâr-ı derûnun,
Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın?

(En ummadığın senin içyüzünü keşfeder,
Sen herkesi kör, halkı sersem mi sanıyorsun?)

Bir gün gelecek sen de perişân olacaksın,
Ey gonca bu cem'iyyeti her-dem mi
sanırsın?

(Bir gün gelecek sen de perişan olacaksın,
Ey gonca bu topluluk hep böyle [yanında] olacak mı
sanıyorsun?)

Nâ-merd olayım çarha eğer minnet edersem,
Cevrinle senin ben keder etsem mi sanırsın?

(Korkak olayım eğer bu çarka [döngüye] minnet
edersem,
Senin zulmünden kederlendiğimi mi sanıyorsun?)

Allah'a tevekkül edenin yâveri Hak'dır,
Nâ-şâd gönül bir gün olur şâd olacaktır.

(Allah'a güvenenin yardımcısı Allah'tır,
Hüzünlü olan gönül bir gün gelecek bahtiyâr
[mutlu] olacaktır.)

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II, S. 19-20,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

TERKİB-İ BEND IX

Pek rengine aldanma felek eski felekdir,
Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâzı dönekdir.

(Dünyanın rengine pek aldanma, dünya yine eski dünyadır,
Çünkü dünyanın uygunsuz tabiatı dönektir.)

Yâ bister-i kemhâda, yâ vîrânede cân ver,
Çün bâý ü gedâ hâke berâber girecekdir.

(İster ipekle döşenmiş yatakta, ister harap bir evde can ver,
Çünkü zenginlerle fakirler toprağa aynı şekilde [eşit] girecektir.)

Allah’a sığın şahs-ı halîmin gazabından,
Zîrâ yumuşak huylu atın çiftesi pekdir.

(Allah'a sığın uysal kişinin öfkesinden,
Çünkü yumuşak huylu atın çiftesi serttir.)

Yakdı nice cânlar o nezâketle tebessüm,
Şîrin dahi kasd etmesi cânâ gülerekdir.

(O kibarca gülümseme nice canları yaktı,
Aslanın can alması da gülerek olur.)

Bed-asla necâbet mi verir hiç üniforma?
Zer-dûz pâlân ursan eşek yine eşekdir.

(Özü kötü olan insanlara hiç giydiđi üniforma
[makam, yetki] soyluluk verir mi?
Altından yapılmış semer vursan eşek yine eşektir.)

Bed-mâye olan anlaşılır meclis-i meyde,
İşret güher-i âdemi temyîze mihekdir.

(Mayası kötü olan içki meclisinde belli olur,
İçki insanın cevherini [özünü] ortaya çıkaran
[ayırdeden] bir işarettir.)

Nush ile yola gelmeyi etmeli tekdîr,
Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötekdir.

(Nasihat ile yola gelmeyi azarlamak gerekir,
Azar ile uslanmayının [ise] hakkı dayaktır.)

Nâ-dânlar eder sohbet-i nâ-dânla telezzüz,
Dîvânelerin hem-demi dîvâne gerekdir.

(Cahiller cahillerin sohbetinden zevk alır,
Çılgınların yakın arkadaşlarının da çılgın olması
gerekir.)

Afv ile mübeşşer midir ashâb-ı merâtib?
Kânûn-ı cezâ âcize mi hâs demekdir?

(Makam mevki sahibi olanlar af ile müjdelenmişler
midir,
Ceza kanunu aciz olanlara mı mahsustur?)

Milyonla çalan mesned-i izzetde ser-efrâz,
Bir kaç guruşu mürtekibin câyî kürekdir.

(Milyonla çalan yüksek makamda başı dik
dolaşır[ken]
Birkaç kuruşu zimmetine geçirenin cezası kürek
mahkûmu olmaktır.)

Îmân ile dîn akçedir erbâb-ı gınâda,
Nâmûs u hamîyyet sözü kaldı fukarâda.

(İnanç ve din zenginlerde akçe oldu,
Namus ve hamîyyet [namusu korumak için
gösterilen gayret] sözü fakirlerde kaldı.)

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II, S. 20-21,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

TERKİB-İ BEND X

İkbâl için ahbâbı siâyet yeni çıktı,
Bilmez idik evvel bu dirâyet yeni çıktı.

(Yükselmek, iyi bir makama gelmek için dostlarını
çekiştirmek yeni çıktı,
Önceleri bilmezdik, bu beceri yeni çıktı.)

Sirkat çoğalıp lâfz-ı sadâkat modalandı,
Nâmus tamam oldu hamîyyet yeni çıktı.

(Hırsızlık çoğalıp sadakat sözü moda haline geldi,
Namusu bitirdik, hamiyet yeni çıktı.)

Düşmanlara ahbâbını zemm oldu zerafet,
Dildardan ağyâra şikâyet yeni çıktı.

(Düşmanlara dostları yermek bir incelik oldu,
Gönül dostlarından yabancılara şikayet yeni çıktı.)

Sâdıkları tahkîr ile red kaide oldu,
Hırsızlara ikram ü inayet yeni çıktı

(Sâdık olanları aşâğılama ve reddetme kural haline
geldi,
Hırsızlara ikram ve yardım etmek yeni çıktı.)

Hak söyleyen evvel dahi menfûr idi gerçi,
Hainlere amma ki riayet yeni çıktı.

(Gerçi doğruyu söyleyenler daha önce de nefretle
karşılanıyordu,
Lakin hainlere tâbi olmak yeni çıktı.)

Evrak ile ilân olunur cümle nizâmât,
Elfâz ile terfîh-i ra'iiyet yeni çıktı.

(Bütün düzenlemeler yazılı sayfalarla [belgelerle]
ilan olunur,
Söz ile maiyetindekilerin terfi ettirilmesi yeni çıktı.)

Âciz olanın ketm olunur hakk-ı sarîhi,
Mahmîleri her yerde himâyet yeni çıktı.

(Güçsüz olanın en temel hakkı saklanır,
[Ancak] Himaye görenleri her yerde korumak yeni
çıktı.)

İsnâd-ı ta'assub olunur merd-i gayûra,
Dinsizlere tevcîh-i revîyyet yeni çıktı.

(Gayretli kişiler taassubla suçlanır [ken],
Dinsizlerin düşüncelerine paye vermek yeni
çıktı.)

İslam imiş devlete pâ-bend-i terakki,
Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıktı.

(Devletin yükselmesine ayak bağı olan İslamiyet
imiş,
Önceden yoktu, bu söylenti yeni çıktı.)

Milliyyeti nisyan ederek her işimizde,
Efkâr-ı Firenge tebaiyyet yeni çıktı.

(Millî benliğimizi unutarak, her işimizde,
Batılıların fikirlerine tabi olmak [uymak] yeni çıktı.)

Eyvah bu bâzîçede bizler yine yandık,
Zîra ki ziyan ortada bilmem ne kazandık.

(Eyvah bu oyunda bizler yine yandık,
Çünkü kayıp ortada, bilmem biz ne kazandık.)

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II, S. 21,
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

TÜRKÜ

Akşam olur, güneş batar şimdi buradan;
Garip garip kaval çalar çoban dereden.
Pek körpesin, esirgesin seni yaradan,

Gir sürüye kurt kapmasın, gel kuzucağım;
Sonra yârdan ayrılırsın, ah yavrucağım!.

Çünkü mevlam kul eyledi sana özümü,
Bastığın yerlere sürsem yüzümü;
Uyma ağyarın fendine, dinle sözümü.

Gel sürüye kurt kapmasın, gel kuzucağım;
Sonra yârdan ayrılırsın, ah yavrucağım!.

Dağları duman bürüdü, ağyar seçilmez;
Avcı yolda tuzak kurmuş yâra geçilmez,
Vefasızın meclisinde bâde içilmez.

Gel sürüye kurt kapmasın, gel kuzucağım;
Sonra yârdan ayrılırsın, ah yavrucağım!.

Ziya Paşa
(1825 - 1880)

Ziya Paşa, Hayatı, Sanatı, Eseri, S. 83

DÜZYAZILARI

ANILAR

Benim babam, Galata gümrüğünde kâtip ve işini gücünü iyi bilir, göreviyle yetinir bir muhasipti. Benim çocukluğum sırasında yaz kış Kandilli'de otururduk. Benimle birlikte okula gidip gelmek, hem de evin sokak

işlerini görmek için on yedi on sekiz yaşlarında Ömer adında bir köle almıştı.

Köle, memleketinde hırsızlıkla eğitildiğinden kiraz, üzüm mevsimlerinde beni bağlara götürür, kendisi eli yetiştği meyvelerden çalardı; birlikte yerdik. Aşağı yukarı altı yedi yaşlarında idim. Bir gün köle ile birlikte bir önceki Kapudan (Kaptan) Damat Halil Paşa'nın Kandilli üzerindeki bağlarından "Havuzlubağ" derler bir bağa gittik. Bağın çevresi dikenli çalılarla korunmuş olmakla köle bir giriş yeri bulup da giremedi. Elindeki sopa ile çalıları aralayarak güçlükle bir küçük delik açabildi. Bana seslenerek:

"Ben buradan sığamam, sen küçüksün, içeri gir, yakındaki kütüklerden üzümleri koparıp bana ver, birlikte yiyelim." dedi. "Peki" dedim, içeri daldım ve üzüm devşirmekle meşgul oldum. Meğer rahmetli Halil Paşa, o

sırada nişan atmak için bağa gelmiş, nişan testisi rasgele benim çapul ettiğim yere konulmuş olduğundan beni görmüş.

Rahmetli'nin dairesi kavaslarından Kandillili Ahmet Bey derler koca bıyıklı bir kavası vardı ki her rastladıkça bıyıklarından korkardım. O gün Paşa'nın yanında bulunmuş ve Paşa beni ona gösterip yanına götürmesini tembih ile göndermiş.

Ben ise dünyadan habersiz, durmadan salkımları koparıp çalı arkasından köleye vermek ile meşgul iken, ansızın arkamdan biri gelip kucağına kaptı ve korkutmayarak, bilmem ne sözlerle bana güven verip teselli ederek Paşa'nın yanına götürdü. Önünde duran birkaç tabak üzümü benim önüme sürüp yemek teklif eyledi. Onun bu okşarcasına davranışı, korkuyu ve utanmayı büsbütün giderip teklifsiz yemeğe başladım.

Kimin çocuğu olduğumu, evimizin ne yanda olduğunu sordu. Ben de söyledim. Niçin

üzüm çaldığı sorunca, hiç gizlemeyip kölenin yönergesini olduğu gibi anlattım. Benim dürüst ve saf davranışım besbelli rahmetlinin hoşuna gitti; zira, elime bir çok para verdi ve Ahmet Bey'e teslim ile evimize gönderdi.

Ne gariptir ki, rahmetlinin son kapudanlığında, kader gereği o ulu kişinin hizmetinde bulundum. Bir gün Saray-ı Hümayun'a geldi. Kendisiyle sohbet ederken hatırıma gelip: "Bundan on altı, on yedi sene önce Kandilli'de, Havuzlubاغ'da nişan atmak esnasında iken, yeşil cübbe giymiş bir çocuğu üzüm çaldığı sırada görüp Kavas Ahmet Bey ile tutturarak getirtip ödüllendirdiğiniz hatıra gelir mi?" diye sordum.

Rahmetli Paşa, son derece kavrayışlı ve zeki olmakla derhal hatırladı ve "o çocuğa hâlâ acırım; zira, babası her kim ise, yanına hırsız bir köle katmıştı. Yoksa çocukta asla kötülüğe anıklık görmedim. Çünkü, hiç gizle-

meden bana anlattı ve pek hoşuma gitti. Sonra Ahmet Bey de çocuğu doğruladı. "Lakin, o çocuğu, bu olayı siz nereden biliyorsunuz." dedi.

Ben de cevabımda: "İşte o gün sizin bağınızdan üzüm çalarken yakayı ele veren ve layık olmadığı halde kendisine iyi davranmışınız çocuk saklandı ve karşınızda yine güler yüz görüyor; yani ben kulunuzum." dedim.

Ben bunu söyler söylemez sanki hırsızlığı kendi etmiş gibi aşırı utancından kızardı ve bana teşekkürle meydan vermeyip, beni iltifatlara boğdu.

Bu köleyi biraz vakit sonra rahmetli babam, özgürlüğüne kavuşturup memleketine gönderdi. Beni de o sırada rahmetli İmamzade'nin gözetiminde Süleymaniye

yöresinde yeni açılmış olan "Mekteb-i Edebiyye"ye verdi ve eğitimime bakmak için İsmail Ağa adında elli beş yaşlarında bir lala tuttu.

Bizim lala Kayseriye kazası içinde Efke köyünden olup yeniçeri devrinde taşra vezirlerine içağalığı etmiş, çok şey görmüş, oldukça dünyayı anlamış gerçekten pişkin ve eğitim görmüş, çocuklarına düşkün bir adamdı. Şu kadar ki, gece ve gündüz dert ve fikri beş on kuruş kazanıp bir gün önce memleketine gitmek ve son günlerini çoluk çocuğuyla birlikte geçirmekten ibaret olmakla, para konusu gelince, lala her türlü insanlık yaşamını unutturdu.

Örneğin, rahmetli babamın, lalaya ve bana birinci tavsiyesi, cami avlusuna gidip çapkınlarla oynamamak iken her gün okuldan çıktığında arkadaşlarımla birlikte biz, soluğu Süleymaniye Camisi çevresinde alırdık. Eğer lala biraz titizlik edecek olursa,

babamdan aldığım gündeliğimden cebimde kalan yirmi para, yahut otuz, kırk parayı eline sıkıştırırdım. O anda yüzü gülüp: "Haydi, ben ikindi namazını kılmadım, sen biraz oyna, ben de namazı kılayım." derdi. Ve namazdan sonra çoğunlukla son cemaat yerinde uykuya varıp, bir iki saat beni kendi halime bırakırdı. Sonra, döneceğimiz sırada niçin geciktiğimizi, eğer babam sorarsa ikimizin cevabı bir olmak için, birlikte yalan hazırlardık.

Durum böyle olmakla birlikte, lalam beni dersime devam ve sınıfımdaki çocuklardan ileri gitmem için isteklendirmekte elinden geldiğince geri kalmazdı. Hatta, şiirler düzmeğe başlayışım, o adamın özel çabası ve bir şaşılacak rastlantı ile olduğundan, burada anlatmaya yarar dışı göremem.

Bizim lalanın şiire çok düşkünlüğü vardı; hatta kendisinin yazısı güç okunur derecede imlasız olduğu halde, Aşık Ömer ve Gevheri'

nin yapıtlarından ezberlediği beyitleri, ilgili ilgisiz sıra getirip okur ve arasına, kendi de kıta ve gazel gibi şeyler yapıp içinde ölçülü olanları bulunurdu. Bu başlangıç onun gazelindendir:

*Derûnum derdin arz ettim bu kırtasa
kalemlerle*

*Görelim ne zuhûr eyler ne söyler gonca
femlerle*

Okula İsa Efendi adında bir Farsça öğretmeni atanmıştı. Her hafta salı günü gelirdi. Çocukların bazıları ondan ders alırlardı. Lâkin benim okula gönderileceğim vakit rahmetli babamdan: "Sakın olmaya Farsi okuyasın; zira, her kim okur Farsi, gider dinin yarısı." diye alışmış olduğum nasihat kulağıma küpe olduğundan, Farsçaya heves şöyle dursun, okuyanlara dinsiz gözüyle bakardım.

Lala, bu durumu anlayınca, gizlice bana Farsçanın her şeye gerekli olduğunu ve dine dokunmaksızın okunması mümkün olduğunu ve her Farsça okuyan dinsiz olmayıp hatta İsa Efendi pek dürüst ve dinine bağlı bir adam olduğunu ve kendisi bile vaktiyle okumadığına pişman olup şimdi elinden gelse ak sakalıyla okuyacağını ve eğer ben okumazsam, sınav sırasında arkadaşlarımdan geri kalacağımı ve babamın bana böyle demesi, kendinin Farsça anlamadığından olmakla, eğer ben şimdi ondan gizlice öğrenecek olursam, hem babamı geçmiş, hem de sınavda birinci çıkıp onu sevindirmiş olacağımı öyle bir dille anlattı ki, artık Farsça okumağı iyice zihnimde kararlaştırdım ve sanki gizli bir suç işler gibi okulun demirbaş kitaplarından bir Tuhfe-i Vehbi alıp o hafta derse başladım.

İyice hatınlmdadır ki, henüz Tuhfe'yi bitirmemiştim, bir gece lala ile beraber karşılıklı oturup el değirmeni ile bulgur

öğütüyorduk. Değirmeni çevirirken sıra bana geldi. Ben çevirmekle uğraşırken gördüm ki lala gözlerinden yaş döküp durmadan ağlıyor. Nedenini sordum. Cevabında, "Sen daha çocuksun, anlayamazsın." dedi. Ben direndim, sonunda âciz kalıp: "Bu değirmen hâl diliyle ne diyor, biliyor musun?" dedi.

Ben değirmenin lakırdı söylediğini o vakte kadar duymadığımdan şaşkın şaşkın lalanın yüzüne baktım, "Aman, değirmenin nasıl lakırdı ettiğini bana söyle." diye zorlamaya başladım. Lala içten bir ah çekerek: "Evet, değirmen söyler; fakat onları duymağa kulak ister. İşte bu değirmen hâl dili ile diyor ki:

Ey bana bakıp duran gafiller, gözlerinizi iyice açın, bana iyice bakın; çünkü ben bu dünyanın bir örneğiyim, bana koyduğunuz buğdaylar da dünyaya gelen insanların tıpkısıdır. Konulan taneleri iki taşın arasında yuvarlaya yuvarlaya kırıp ufaltırım ve

istenilen olgunluğa geldiklerinde bulgur olurlar, onları dışarı atarım, yeni gelenlerle uğraşırım. Nitekim, dünya da kendine gelen insanları yer ve gök arasında çeşitli belâlar ve sınavlarla ezip geçirip olgunluğa yani her kişi kendi kaderi olan duruma eriştiğinde mezara gönderir, öbürleriyle uğraşır. Hatta, bu anlam üzerine şöyle bir şiir hatırıma geldi ve şimdi hiç düşünmeden dizdim." dedi ve:

"Asyâbı devreden ahenge nazar kılmışım." dizesiyle birkaç beyit okudu. Yazık ki, öbür mısralar hatırımda kalmadı.

Ben bu sözün anlattığı şeyi kavrayacak yaşta olmadığımndan âsyâbın (değirmenin) böyle güzel söylenmesinden çok, lalanın erdem ve olgunluğuna vuruldum. Asyab ve ahenk kelimelerinin anlamını kavramakla Farsça okumağa zevk ve hevesim bir kat daha arttı.

Ve lalanın kaşını eğerek, büyük bir zevkle ve bilmediğim bir biçimde okuduğu şiirin edası, anlamından çok hoşuma gidip, şiiri bana öğretmesi için yalvarmağa başladım.

Lala, cevabında: "Şiir dedikleri kimi kişilere özgü bir Tanrı vergisidir; eğitim ve kendine iş edinmekle olmaz. Eğer yüce Tanrı, sana da böyle bir aln yazısı yazmış ise şair olursun ve illâ hiç bir nedenle bu şerefi elde edemezsin. Hoca Numan Efendi, her bilimde uzman, derya gibi bir kişi iken şiir söyleyebiliyor mu? Bak, İsa Efendi, Farsça'da biricik iken şiir yeteneği var mı? İşte şiir bir Tanrı vergisidir, bilim ile ele geçmez." dedi.

Bunu duyar duymaz, sanki içimde küllenmiş bir ateş kümesi varmış da körüklenmiş gibi kendimde bir coşup kaynama hissettim. Yerimde durmağa gücüm kalmadı. Değirmeni bıraktım, ağlayarak lalanın boynuna sarıldım ve şiirin nasıl söylendiğini mutlaka bana öğretmesi için yalvardım.

Lala, aşık ve bağı yanık bir kimse idi. Bana acıyarak baktı ve gönül alan bir davranışla: "Sende bu aşk ve heves oldukça, umarım ki şair olursun." dedi. Ve şiir denilen bildiğimiz söz olup, yalnız aruz vezinleri dedikleri "failatün, mefâilün"lerin sesli ve sessizlerinin uygun olmasını ve dizelerin sonunun birbirine uygun olması gerekeceğini bildiği kadar tanımladıktan sonra: "Madem ki şiire hevesin var, önce yazacağın nazım, yomlu (uğurlu) olsun diye Peygambere bir na't olsun. Haydi, bu gece çalış. O yolda bir şey yapıp yarın bana göster. Uymayan yerlerini düzeltiriz. Böyle böyle sen de şair olursun." dedi ve rediflerinin "yaresulallah" olmasını salık verdi.

Ben o sevinç ile merdivenleri dört el ile çıkarak odama koştum, kapıyı kapadım, önüme bir tabaka kağıt koydum; hemen kalemi elime aldım. Sanki zihnimde yığılmış kalmış birçok şeyler yazacaktım. Düşün bre düşün. Aklıma bir şey gelmez. Vezin, aruz

nerede? Gelişigüzel kelimeler bile, bizi tutup da zorla vezin zincirine bağlayacak korkusuyla zihnimden kaçarlardı. Sonucunda belleğime hiç bir söz getiremedim.

Böylelikle sabah oldu. Gözüme bir an uyku girmedi. Nasıl olursa olsun dedim. Kağıda birkaç saçmasapan şeyler yazdım; fakat satırların sonlarına "yaresulallah" redifini katmada kusur etmedim. Bunları birkaç kez, tekrar tekrar okudum ve kendimce hepsini ölçülü ve pek güzel buldum. Yalnız anlam hiç aklıma gelmedi.

Ortalık ağıtır ağıtmaz sevinerek, lalanın odasına koştum ve henüz yatağından kalkmış, aptes alırken yakaladım ve bir zafer kazanmışçasına kağıdı eline tutuşturdum. Lala bir kez gözden geçirdi. Kağıdı yine bana verdi ve gülümseyerek: "Bu da fena değil ama, şiirde vezin, her satırın sesli ve sessizlerinin birbirine uygun düşmesi, demektir. Bunun ise kimisi 'fâilâtün', kimi

'müstef'ilün' olduğundan başka hiç birinden bir anlam çıkmıyor. Kelimeler birbirine dargın öküz gibi bakıyorlar; yalnız, bu gece dediğim yolda söylemeğe çalış, yarın göreyim." dedi.

O zaman ben de şiirimi tekrar okudum. Lala'nın dediği kusurların hepsini gördüm. Artık ders kimin umurunda. Şair olmak bence cihana sahip olmaktan değerli olduğundan, o gün akşama dek okulda şiir düşündüm. Cami avlusunda ceviz oynarken yine şiir tasarladım. En sonunda o gece de sabahlara dek uğraşarak bir şey karaladım. Ertesi gün lalaya gösterdim. Lala kağıda göz gezdirirken yüreğim oynadı. Acaba ne diyecek, diye gözlerinin içine bakardım. Bilmem beni teşvik için miydi, yoksa gerçekten, ölçüsü, anlamı var mıydı? "Aferin, artık şair olacağında hiç kuşum kalmadı. Baban değil, artık kim engellerse engellesin, korkmam." dedi.

Birkaç gün gündeliğimden arttırıp lala ile birlikte gizlice sahaflara gittik. Bir Aşık Ömer mecmuası aldık. Geceleri onun okunmasıyla meşgul olurdum. Pek az süreyle lalanın okuduğu ve yaptığı şiirlerin ölçüsüz düşenlerini ayırt etmeğe ve hatta okuduğum Aşık Ömer ve Gevheri şiirlerinden beğendiklerime nazireler bile söylemeğe başladım. Yalnız anlam yönüne çokluk aklım ermezdi. Ta ki, rahmetli Fatin Efendi ile görüştüm.

Ben kendimi olmuş bitmiş, sanatçı bir şair ve Aşık Ömer Hazretlerini cihana dengi ve benzeri gelmemiş derya gibi bir üstat sanıp dururken Rahmetli Efendi'nin uyarıları, bu eksliğimin tamamlanmasına neden oldu. Şimdi eğer vezinli söz söyleyene şair demek doğru ise, bu ilgiyle bizim lalanın çabası ve bana verdiği eğitimle, ben de şair oldum.

İşte eğer köle bizde kalıp da ben onunla daima düşüp kalkmış olsa idim başı açık bir hırsız olmazsam da, onurlu görünen çalıp çırpıcılardan biri bulunurdum. Eğer lalanın iyiliği üstün gelmeyip de yalnız paraya gönül bağlayıp da kendi isteklerime bırakıverseydi, ben şair olmadıktan başka baldırı çıplak bir tulumbacı olurdum.

Ah İstanbul'daki lalaların hepsi bizim İsmail Ağa'ya benzeseler yine çocuklara ne mutlu. Her ne denli olgun bir insan olmazlarsa bile şair olurlar. Lakin, onların birtakımı para konusunda tıpkı İsmail Ağa'ya benzerler; yalnız, ne eğitici yönleri, ne de bu yönde çabaları vardır. Birtakımı da o bizim önceki kölenin yaşlılarıdır. Tanrı, çocukların yardımcısı olsun. Zira, elin bağından üzüm çalan her çocuk, şansı yardım edip de padişahın hizmetine erişemez ve Emile kitabını çevirip, önceleri kendi işlediği

hataları, insanlara ibret verecek örnek olarak, ortaya dökemez..."

Sadeleştiren : İbrahim Olgun

İsmail Hikmet Ertaylan,
Türk Edebiyatı Tarihi, Bakü 1925, I, 179

ZİYA PAŞA

Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi
Mart 1972, S: 246, S. 476-480, Anı Özel Sayısı

MEKTUPLARI

- I -

HÜRRİYET GAZETESİNİN ÇIKIŞINI KUTLAMA MEKTUBU

Hürriyet Gazetesinin birinci sayısını pek
övünerek okudum. İnsanın yaradılışının
gereği ve insan topluluklarının ilerlemesinin
ve mutluluğunun vasıtası olan Hürriyet

sayın adıyla adlandırılmasından, anlamının da vatanımıza girmesine alet olacağını hayra yorarak kutlama görevini yerine getirmekte acele ettim.

Hürriyet (özgürlük) ne güzel Tanrı nimetidir, eğer kötüye kullanılmazsa ; hürriyet tutsaklıktan zararlı olur, ölçülülüğü aşarsa.

İnsanoğlu yaratılalı, yeryüzünün her yanında türlü türlü biçim ve kılıpta türlü türlü hükümetler kuruldu. Her ulusun ülkesel eğitimine göre sahip olduğu âdetlere ve ahlâka uygun çeşitli kanunlar yapıldı. Hiç bir çağda hiç bir ulus görülmedi ki, düzenlenmiş ve düzenlenmemiş bir kanuna bağlı olmayarak bir arada geçinsin. Vahşilerde bile kanun değerinde kendilerine özgü birçok âdetler bulundu. Demektir ki, hürriyet, kanunlara bağlılıkla birlikte bulunur.

Bu devirde hürriyet düşünceleri yatağından taşmış bir sel gibi dünyanın her yanına öyle yayılmaktadır ki, hapis, sürgün ve belki öldürme gibi, zalimlerin kullanmaya alışık oldukları savunma vasıtaları onun önüne engel olamaz. (...)

Nitekim Roma ve Yunan'ın ilk zamanlarında nice fedailer bu yolda baş verdiler. Nitekim İngiltere ve Amerika ve Fransa'da nice bin yurtsever kimseler zindanlarda ve sürgünlerde ve cellat ellerinde yok oldular. Nitekim bunların bir örneği bizim memleketimizde dahi görüldü. Hürriyetten yana olanlar, ki yönetim biçiminin değiştirilmesini isteyenlerdir, kimi işten çıkarıldı, kimi hapis, kimi sürgün edildi. Lâkin ne başka yerlerde eskiden yapılan şiddetler hürriyetin doğmasına engel alabildi, ne de bizde yapılan şeyler hürriyet isteğini ahalinin gönlünden çıkarabildi. Belki ilerlemesine yardım etti. (...)

Doğruluk bir kuvvettir ki, gerçekte hiçbir silah ile o yenilemez. Bize rakip ve karşı olan Babiâli, elinde maliye hazinesi, devlet gücü, kişisel ün, tecrübe ve bilgi eskiliği, gerekince yalan söylemek, utanmamak gibi birçok savunma aleti ve yok etme araçlarına sahip olduğu halde bunlara karşı doğruluktan başka bizde karşı kuvvet var mı idi? Babiâli bütün silahını aleyhimizde kullandı, yine bizi direnme meydanından bir adım ayıramadıktan başka kendi yenilgisini ister istemez ilan etti. Çünkü herkes biliyor ki, biz yürürlükteki yönetimin çağımıza uygun olmadığından değiştirilmesi gerektiği iddiasıyla meydana çıkmıştık.

Babiâli, yönetimin sürüp gitmesini korumak için bizi ezmeye çabaladı. Sonunda, "Kırmızı Kitap"ta, yönetimin değiştirilmesi gerektiğini itiraf ile birlikte, eksikliklerin tamamlanmasını dahi üstüne aldı. Bununla, bizim iddia ettiğimiz şey tanıtlandı. Temelde anlaşmazlık kalmadı. Bundan anlaşılıyor ki,

Babıali'nin çıkarlarına karşı yapılan bu değişiklikler, yalnız Yeni Osmanlılar'ın giriştikleri anlaşmazlık ve uyarı usulünden meydana geldi.

Bellidir ki, Yeni Osmanlılar'ın kullandıkları doğruluk ve haklılığı göstermek için bu ana kadar hizmet eden ve meşrutiyet usulünün ve siyasal özgürlüğün meşruluğu sorununu söz konusu edip kanıtlayan yalnız Muhbir idi; şimdi ise, Hürriyet dahi meydana geldiğinden, Muhbir'in tutmuş olduğu meslekte bunun dahi kamuca kabul edilerek maksadın elde edilmesine yardımcı olacağına şüphe edilemez.

Ben "Yeni Osmanlılar", yani devletin ve vatanın şimdiki yönetimi dolayısıyla uğradığı tehlike ve zararların sonuçlarını dehşetle görüp iyileştirici ilaç arayanların sırasında bulunmakla övündüğümünden, böyle yararlı bir yapıtın vücut bulmasından doğan sevinç ve övüncümü kalemle bildirmeye gücüm

yetmez. Hemen Tanrı, memleket ve ulusumuzun mutluluk ve kurtuluşu uğrunda çalışanları yardımıyla şereflendirsin ve yalnız kişisel çıkarları için uğraşanları ezip tepelesin âmin!

Fi 12 Rebiülevvel sene 1285

Sadeleştiren: Cevdet Kudret

Hürriyet gazetesi, 16 reblülevvel 1285 / 26 temmuz 1868, no. 2; Ebüzziya Tevfik: Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye, 6. baskı, 1329, s. 300-304

- ll -

TURABİ EFENDİ'YE (1)

Sayın kardeşim efendim hazretleri, Suavi Efendi hala Marsilya'dadır. Ulûm gazetesini sürdürüyor. Fakat tabiatı

gereğince biraz söz dinlemiyor. Geçenlerde eğlence için birkaç gazel söylemiş ve eğlensin diye kendisine göndermişim. Hemen gazeteye koymuş. Kendisine bir mektup yazdım ve canımın sıkıldığını söyledim. "Aman, gazeller pek güzel olduğundan dayanamadım" diye cevap yazdı. Dileğim şikayet değildir, fakat bunlar yüce gözünüze iliştiğinde eğer bendenizin de gazetede karışma oyum var gibi anlaşılırsa, gerçeğin bu yolda olduğunu bildirmektir. Ne ise, zavallı, gücü yettiği kadar çalışıyor. Keşke öyle birkaç zat daha olsa.

Bir vakitten beri ünlü Jean Jacque Rousseau'nun çocuk eğitimi üzerinde Emile adındaki kitabını çevirmeğe uğraştığımdan ve bunun bazı yerleri bizim İstanbul çelebilerinin işlerine uymadığından orada basılması zor olacak gibi görüyorum. Acaba Mısır'daki Bulak Basımevinde bastırılma olanağı var mı?

Burasının lütfen araştırılmasının pek rica ederim. Eğer olabilirse, kitap epey büyük olduğundan ve şimdiye kadar dörtte bir kadar yeri çevrilmiş bulunduğundan hemen gönderirdim. O basılıp tamam oluncaya kadar bir dörtte biri daha yetişirdi. Bu kitap yüce zatlarınca görülmüşse, ulusa ne kadar yararlı bir şey olduğunu siz dahi değerlendirirsiniz. Bendeniz İstanbul'da iken bir gün Âli Paşa'ya bu kitabı çevirme niyetinde bulunduğumu söylemiştim. "Eğer siz çevirirseniz ben de düzeltmesine yardım ederim, çünkü pek severim. Bundan daha yararlı bir kitap olamaz. Fakat çok incelemeye ve çok çalışmaya bağlıdır" demişti. O sırada felek yardım etmedi. Tanrı'ya şükür, bu aralık sıkıntılardan kurtulmuş olduğumdan başardım ve eğer basılması müjdesini alsam bir kat daha hevesimi artırırdı. Herhalde çaba ve yardımınıza muhtaçtır. Bir de eğer "Hükümetçe basılma, masrafı gerektireceğinden etraflıca düşünmek gerekir" denirse bendeniz kendi

hesabıma olarak bastırmaya da hazırım.
Eğer isterseniz "zât-ı devletleriyle" ortaklaşa
bastıralım. Her ne yolda emir buyurulsa
lütfen bildiriniz. Burada her zaman
bulduğum yerde oturmaktayım efendim.

Fi 27 Ramazan sene 87

Ziya

Hem de adı geçen çeviride adım olmadı-
ğından kimin yapıtı olduğu bilinmez. Bundan
dolayı, sanıma göre, politikaca bir sakınca
olamaz. Bu durum bir kere Paşa hazretlerine
açılsa ve bir de basımevi müdürü Rasih
Efendi görülüp lâkırdı edilse nasıl olacağı
anlaşılır. Eğer orada basılması uyamaz ise
şimdilik vazgeçeriz. İleride icabına bakarız.

(1) Tûrabi Efendi, Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın
adamıdır. Yeni Osmanlılar'ı Avrupa'da
toplayıp Babîâli ile savaşlarına paraca
yardımcı olan Prens Mustafa Fazıl Paşa

İstanbul'a gidip (1867) Babıâli ile anlaştıktan sonra, Yeni Osmanlılar'a bir süre için hükümeti eleştirmemelerini, yoksa paralarını keseceğini bildirmiş; bunun üzerine, Namık Kemal, Paşa'nın isteğine uyup Hürriyet'ten ayrılmış, Ziya Paşa ise savaşı sürdürmüş; anlaşmayı bozan Mustafa Fazıl Paşa yerine, onun kardeşi Mısır Hidivi İsmail Paşa'dan yana olmuş ve onun paraca yardımıyla, söz konusu gazeteyi 65. sayıdan 100. sayıya kadar ilkin Londra'da, sonra da Cenevre'de yayınlamıştır.

Sadeleştiren: Cevdet Kudret

M. Kaya Bilgegil: Ziya Paşa Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1970, s. 392-393).

- III -

TÜRABİ EFENDİ'YE

Sayın kardeşim efendim hazretleri,

Son olarak Suavi Efendi aracılığıyla sunduğum mektubun cevabını alamadığımdan daha önceki merakım çoğalıp iki gün önce bir mektup daha göndermiştim. Hele hamd olsun ki fi 19 muharrem sene 87 tarihli mektuplarını bugün alıp çok sevindim. (...)

Emile'in oraca basılması bazı nedenler yüzünden uyamaz ise zararı yoktur. Başka yolda çaresi bulunur. Bu kitabı çevirmekten asıl maksadım, "Bu gibi edebiyat ve bilgelik ile ilgili yabancı kitapların Türk diline aktarılması olanaksızdır" diye, şimdiye kadar hiç bir işe yarar kitap çevrilmiş olmadığından, bunun olabileceğini ispat ile birlikte, dilimizde bir yeni çeviri yolu açmak ve bir de bizde çocuk eğitimi ve ahlâk yolu pek yüzüstü bırakılmış olduğundan, onu uyandırıp din ve ulusa bir hizmetten ibarettir. Umarım ki İstanbul'daki kurul çok

sürmeyip değişir. O zaman bunun basılması
orada pek kolaylıkla olur. (...)

Bize iyi gözle bakan zatların hepsine içten
sevgilerimi sunduğumu bildirmeğe yardım
etmenizi rica ederim. Her halde lütuf ve
iyilikseverlik kardeşim efendimindir.

Fl 25 Zilhicce sene 87

Ziya

Sadeleştiren: Cevdet Kudret

M. Kaya Bilgegil: Ziya Paşa Üzerinde Bir
Araştırma, Erzurum 1970, s. 396-398

ZİYA PAŞA

Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi
Temmuz 1974, S: 274, S. 104-108
Mektup Özel Sayısı

ONA DAİR

ŞAİR ZİYA PAŞA

Ölümünün 72 nci Yıldönümünde
Resmi ve hususi hayatını şiirlerine tama-
miyle aksettiren şairlerden biri de Ziya

Paşadır. Paşa, memuriyet hayatının bütün safhalarında bahtsız ve mustarıptır. Onun için:

*Bi-baht olanın bâğına bir katresi düşmez
Bârân yerine dürr-ü güher yağsa semâdan*

der. Bu sabahki bahtsızlığının acısını ve ıstırabını şiirleriyle tadile çalışır. Duyduğu, söylediği, bizzat yaşadığı hayatın inikasıdır. Onu anlamıyanlar, sadece ihtiraslarının mağduru ve mazuru saymak gibi peşin hükme kapılırlar. Paşada filvaki nazarı dikkati çeken bir yukarılık duygusu vardı. İlmine, iktidarına güvenirdi, idari kabiliyeti inkâr edilemezdi.

Devlet idaresini ellerinde tutan muasırlarının kendisinden üstün meziyet ve iktidar sahibi olduklarını kabul etmezdi. Onlarda icaplara uymak, yani bir nevi uysallık vardı. Bunun için mevkilerini tahkim edebiliyorlardı. Aleyhlerinde tecelli eden hâdiseleri

fevre uyarak incelemek istemez, biraz da zamandan istifade, etmek isterlerdi. Zamanı, gelince de harekete geçmeyi bilirlerdi. Onların kışın uyuyan, yazın sokanları da vardı:

Mâr-ı sermâ-dîdeye Rabbim güneş göstermesin!

Paşanın kalemindeki iktidara, nefes aldırmayan hicivlerine karşı onların da ekran arkasında rolleri, hele bir zülfikar gibi kullanmak istedikler dedikoduları vardı. Paşa cepheden hücum eder, onlar arkadan hançerlerdi. Horatius, keder atımızın terkisine binip bizimle beraber gelir der. İstirap Paşanın atının terkisinden inmemekle kalmadı, Paşa atsız, resmi adsız kaldığı zaman dahi onu bir gölge gibi takip etti.

Paşanın Esad Muhlis Paşa'ya ait olduğunu söylediği, hakikatte ismi edebiyat tarihlerine geçmemekle beraber başlı başına bir kıymet

olan ve genç denecek yaşıta veremden ölen
Ali Âlinin şu rengin ve zengin beyti sanki
biraz da Ziya Paşa için söylenmiştir:

*Neşve tahsil ettiğin sağar de sende
gamlıdır
Bir dokun bin âh dinle kâse-i fağfurdan*

Ziya Paşanın şiirlerinde o ahları, hiddeti,
şiddeti, isyanı, tevekkülü, tahakküm ve
tehekkümü tamamiyle hissedersiniz. Bazan
mihnet ve haksızlık karşısında bir sabır stajı
yapmak ister ve o zaman şöyle der:

*Sabr et ister isen hüsn-ı mükâfat
Fikr eyle ne zulm eylediler Yûsûf'e ihvân*

Bazan kendini her türlü cefa ve belâyâ karşı
metin göstermek ister biraz mütevekkil olur,
ümidlenir ve o zaman da şöyle der:

*Nâmerd olayım çerhe eğer minnet edersem
Cevrinle ben keder etsem mi sanursun*

*Allaha tevekkül edenin yâveri haktır
Nâşâd gönül bir gün olur şâd olacaktır.*

Sonra içini bir nevi huzura götürmek ister, başka bir hükme varır ve hasmın sitem ve cevrine karşı şöyle haykırır:

*Bir gün gelecek sen de perişân olacaksın
Ey gonce bu cemiyeti her dem mi sanursın?*

Sonra hislerini birden mahmuzlar ve hasımlarının bitmiyen tezdîr ve iğvaları karşısında bunahr, ellerini semâya kaldırır ve Tanrı'ya şöyle hitap eder:

*Zalimleri adlin ne zaman hâk edecektir
Mazlumların çıkmadadır göklere âhı*

Ziya Paşanın muarızlarına hücumda haklı veya haksız olduğu üzerinde durmıyacağız, bu ayrı bir mevzudur. Paşanın yaşadığı müddetçe mustarip olmasını hazırlıyan iki büyük hatâsı vardı: Biri hakikî dostlarını

tanıyamaması, dost sandığı bedhahlar
makûlesine açılması, ikincisi de ağzında
bakla ıslanmamasıdır.

Şimdi söyleyebiliriz ki Zîya Paşanın çektikleri
biraz da dilindendir.

Şairi ve devrinin mücadelecisi fakat her
mücadelesinde bir az daha mağlûp ve
mağmum düşen devlet adamını hayatından
çıkaralım. 1825 de İstanbulda dünyaya geliş,
devrinin rüştiye tahsili, buna hususî tahsil
ilâvesi, genç yaşında Divan Edebiyatı son
temsilcileri Leskofçalı Galip, Hersekli Arif
Hikmet, Nevres, Yenişehirli Avni, Üsküdarlı
Hakkı ile temas, bunun neticesi harabat
âlemine düşme, Mustafa Reşit Paşanın onu
bu hayattan kurtarması, otuz yaşında
Mabeyn kâtipliği ve Fransızca öğrenmek,
Sadrâzam Âli Paşaya karşı o tarihten
başlamak üzere vaziyet almak, zaptiye
müsteşarlığı, Atina sefirliği, Kıbrıs muta-
sarrıflığı, Bosna teftişi, Meclis i Vâlâ azalığı,

daavî nazırlığı, Amasya mutasarrıflığı, hakkında tahkikat açılması, Caniğe nakil, Parise seyahat için Âli Paşadan izin istemek, buna mukabil tekrar Kıbrıs mutasarrıflığına tayin emri, bu vazifeye gitmemek, Yeni Osmanlılar Cemiyetine iltihak, Prens Mustafa Fazıl Paşanın teklifini kabul, Namık Kemal ile Parise firar, Hürriyet gazetesinde Âli Paşaya hücumlar, Âli Paşanın ölümünden sonra İstanbula dönüş, tekrar vazife, tahkikat azil, Abdülâzizin hal'inden sonra maarif müsteşarlığı, Suriye Valiliği, Adana Valiliği, üzüntü ve hastalıklar ve 17 Mayıs 1880 de Adana'da elli beş yıllık dağdağalı bir hayatın ebedî sükûna kavuşması...

Birkaç gün daha yaşasaydı yine bir talih-sizlik yüzünden perişan olacak, mühürdarının yaptığı yolsuzluklar kendisine isnat edildiği için yeni bir tahkikat ile karşılaşacaktı. Zira Paşa öldüğü gün müfettiş Hacı Akif Efendi de tahkikat için Adana'ya geliyordu. Hazin bir tecelli!..

Devlet adamı.. Şair..

Ziya Paşayı devlet adamı ve şair olarak iki ayrı bölümde incelemek lâzımdır:

Devlet adamı Ziya Paşa, vazifesinin ehli; müdir ve muktedirdir, fakat müdebbir değildir. Lüzumsuz mücadele için cidal açar. İkbalde biraz mağrur ve mütehakkim. idbarda tamamiyle âsi ve mütehakkimdir. Kendisine müteveccih bütün kötülüklerin Âli Paşadan geldiğine kat'iyetle inanmıştır. Bu, onda sabit bir fikir halindedir. Âli Paşayı rüyasında görse uykuya bile lanet eder.

Ziya Paşa hür fikirlidir, zekidir, fakat düşmanlarının kurnazlığını mağlûp etmek için zekâsını vasıta yapmak tenezzülünde bulunmaz. Sabır ve tahammül Ziya Paşanın idare hayatında en uzak dostlarıdır. Bunun için hayal kırıklıkları, ruhi ihtibaslar Ziya Paşayı zaman zaman sarsar, şair Paşa o zaman kalemine sarılır, yazar, yazar,

mısralarında hayatının saatlerini saymak mümkündür. İşte devlet adamı Ziya Paşa budur.

Şair Ziya paşada biz üç Ziya Paşa görüyoruz:

1 — Paşa divanı ile orta halli bir divan şairi durumundadır, yalnız gazelleri onu bu durumdan biraz kurtarır, zira onlarda sosyal mevzulara şöylece bir temas vardır.

2 — Terkip ve terciibentleri ile Ziya Paşa hakikaten kuvvetlidir. Terciinde şark felsefesi, İslâm görüşü, Batı zihniyeti aralarında köprü kurmaktadır. Bu eserinde bazı felsefî serpintiler var fakat bunların hepsini bir araya getirseniz felsefî bir görüş ve düşünüş bulamazsınız. Ziya Paşa yalnız bir yelkenli ile felsefe kıyılarından geçmiştir.

Paşa terki binde: "Ey saki can mayası olan ve itâbe uğrayanların aklına huzur ve sükûn veren içkiyi getir. O içki kemal sahibi olanların gönlüne cilâ olur, pişkin olmıyanların aklına da ziyan verir" mânasına gelen mısralarla başlar. Ziya Paşa terki binde tasavvufa iltica eder, İslâm tarihinden söz açar, âdil ve zalimleri anlatır, cehalet, zulüm ve zulmetten şikâyetle bulunur. Terkipte dil ve fikir kuvvetlidir.

3 — Üçüncü Ziya Paşayı Zafername adlı kasidesi ile tahmisinde ve şerhinde görüyoruz.

Âli Paşa 1868 de Girit isyanını bastırmağa memur edilmişti, bu vazifede muvaffak olamadı, üstelik Belgrat da Sırlara verildi. Âli Paşanın başarısızlığı. Ziya Paşa için bir hiciv mevzuu oldu. Kin ve adavetin nasıl şaha kalkabileceğini kasidenin ve tahmisinin mısralarında görmek mümkündür.

Hürriyet ve meşrutiyet için çalışan Ziya Paşa apayrı bir şahsiyettir, Onun bu yoldaki çalışmalarında isabetleri kadar hatâları da vardır.

Paşanın telif ve tercüme eserlerinden burada ayrıca bahsetmek istemiyoruz. Zira bu eserler Ziya Paşanın şahsiyetine büyük bir şey ilâve etmemişlerdir,

Zafername ve şerhinin 1908 de basılan nüshasının kabında Ziya Paşanın güzel bir resmi ve resmin altında da şu kıt'ası var:

*Cism i zârım hâkte pinhân olunca isterim
Bir zaman olsun Ziya âlemde nâmım pâydâr
Siyretim asâr-ı hâmemden kılınsun içtihad
Suretim bu resm ile kalsun cihanda yadigâr*

Ölümünden bu yana yetmiş iki yıl geçti. Ziya Paşa Tanzimat edebiyatının kuvvetli şahsiyeti olarak bugün de yaşıyor, hem adı, amansız hasım bildiği Âli Paşanın adından

daha çok zikredilerek!. Ziya Paşanın hayatta
mağlûp edemediği düşmanını acaba zaman
mı mağlûp etti dersiniz?...

3. 6. 1952

RİFAT NECDET EVRİMER

Taha Toros Arşivi, 1640810

ŞAİR ZİYA PAŞA'NIN SON GÜNLERİ

Şair Ziyaya dair bir çok yazılar yazılmış ve kitaplar çıkartılmıştır. Fakat bunlar ne de olsa paşanın umumî ve resmî hayatı ile edebiyattaki mevkiini tayinden ibaret eserlerdir.

Fakat müdhiş bir hastalığın musallat olduğu hayatının son günleri, Adana vilâyetindeki ölmez eserleri ve her an yaşayan hatıraları çoğumuzun meçhulüdür.

Yılların unutucu ve nankör varlığına bunların teslim edilmesine hangi gönül razı olur. İşte bu düşünce ile onu iki yıl süren valiliğı ve Adanada yaptığı işler hakkında yaptığımız uzun tetkik geçen senenin bu günlerinde (Türksözü) sütunlarında on nüshada tefrika edilmişti. Bu yıl da büyük Şairin son günlerini kısaltarak okuyucularımıza sunmayı bir vazife bildik.

Ziya Paşa ciğerlerinin yarasile Adanaya geldiğı zaman kendisini kısmen edebiyattan uzaklaştırmıştı. Hastalıkla geçen günlerinin verdiği ıstırabı yenmekle uğraşıyordu.

Denilebilirki derin ve felsefî fikirlerini mısralaştırmakta hiç bir engel tanımayan bu

büyük şair, Adana valiliği sırasında hemen hemen şiirlerle uğraşamadı.

Fakat hastalığıyla boğuşan benliği yine de güzel sanatların yaratılmasına amil olmaktan geri kalmadı.. Yazmadı; fakat söyledi.. Anlattı... Yaptı.. Belki pek az söyledi: Fakat bu azın içinde çoğu anlatabildi.

Yarım asır evvelki devrin taassubunu bir zincir gibi boynuna geçiren cemiyetin küflü pencerelerini nurlandırmakta şair Ziya hakikaten bir "ziya" oldu.

İçindeki yenilik ve sanat aşkını açığa vurmak ve tatbik etmek için Adanayı müsait buldu ve birçok dedikodulara ve hücumlara, saraya şikâyetlere rağmen yılmadı; tuttuğu yoldan dönmedi.

Zaten onun yaratılışı da yaptığını bırakmaz ve söylediğini yapar bir insan meziyetini taşıyordu.

Sırası gelince anlatılacağı gibi güzel sanatlardan tiyatroyu Adana sahnesine o getirdi.

Garbi ve medeniyeti yalnız dili ve dini başka olduğu için ebedî bîr düşman addeden o günün zihniyetine bir darbe indirdi. Ve her memurun Fransızca öğrenmesi için hükümet konağında bir derslane açtırdı.

Uçsuz , bucaksız Adana ovasından (Seyhan) nehrinin sessiz akışına o susmadı.. Yağmursuzluktan ve kuraklıktan ettiklerini bile biçemiyen çiftçinin göz yaşına o da ağladı . Fennî kanallar açtırarak Seyhanın (Çukurovayı) sulamasını ve buraya verilen (Altınova) vasfının bihakkın yaşatılmasını istedi . Bir kanal projesine teşebbüs etti . Fakat bu emeline kavuşmadan öldü.

Yağmur duasına çıkanları - Seyhan Nehrini göstererek - ince bir şâir zekâsiyle ve nüktesiyle takbih etti.

Elli yedi yıl evvelki Anadoluyu düşünürseniz paşanın tiyatroyu ve garp lisanını yaşatmak hususundaki yeniliğinin kaldırılır bir hareket olamayacağını takdir edersiniz.

O Paristen dönünce bilgisi , görgüsü artan mütefekkir sıfatiyle bir şeyler yaratmak istiyor, fakat içindeki alevlerin pek azı kıvılcım halinde mutaassıbların kafalarını süngülüyordu. Asıl değerli alevleri, hastalıkla boğuştuğu gecelerin karanlığında sönüp gidiyordu.

Paşa hastalığa karşı mütehammil görünüyordu ki son iki yılki ömrünü sırf bu anud tahammülüne verenler çoktur .

İçinde bir çok şeyler kaynayan fakat hastalığı ve muhiti dolayısıyla pek az iş

yaptığından öfkelenen şâir son günlerde bu içtimaî arzularının ikmalini göremediği için sinirlendi.

Hattâ o kadar ki hükümet konağındaki odasına girebilenler, büyük bir korku ile bu işe teşebbüs ederlerdi. Şâiri hastalığı belki o kadar üzmezdi fakat yaratmak istediği yeniliklerin pek azını yapmağa muvaffak olduğu için içinden yaralandı. O, memleketin dertlerini derin gözleriyle incelemiş ve bu yaraları sarmağı içten istemişti.

Son aylarda bilgisini böyle işlere hasretmişken ömrü bunları başarmağa kâfi gelmedi ecel onun en hassas yerine pençesini attı.

Nihayet bir gün yeni adımlar attırdığı Adananın ılık havası içerisinde binlerce kişi onu Ulucami mezarlığına göz yaşları yalnız Türk edebiyatının büyük üstadına , değerli bir ahlâk ve terbiye hocasının kaybına değil,

aynı zamanda yenilik bayrağını çeken bir başın yokluğu için dökölüyordu.

Büyük şâir öleli bu gün elli yıl oluyor. O gündenberi hatıralarının bir yazı haline sokmağı sonsuz bir zevk olarak benimsedik, bu acı satırlar aynı zamanda o feylesof şâirin ince ruhunu yad edebilirse duyulacak kıvanç cüretimizin çok üstünde olacaktır .

Adanaya 1844 yılından itibaren eyalet valileri tayin edilmeğe başlamıştır. İlk eyalet valisi Arif Paşadır.

Arif Paşadan Ziya Paşaya kadar yirmibir Vali değişmiştir. Ziya Paşa Adanaya geldiği zaman Adana defterdarı Hakkı, Mektupçu Nazım, merkez naibi Haydar, müftü Sadık, idare meclisi azaları da Hacı Mustafa Fazlullah, Ahmet Tevfik, Ermeni mümessili Artin, Katolik mümessili Kegork, mektubî kalemi mümeyyizi Admi, Ticaret mahkemesi reisi Hilmi idi.

O devirde Adanada üç tanınmış şair vardı. Bunlar Yegenâğa zade Hakkı, Hacı Nuri, ve Hacı Talib zade Mustafa idi. Bu şairlere çocuk yaşta olmakla beraber zaman Ziya Paşaya kuvvetli bir hicviye yazıp Paşanın takdirini kazanan Adanalı şair Ziyayı da ilâve edebiliriz.

Bu şairler Ziya Paşayı Bozantı nahiyesinin yakınındaki (Hayvabeyi) hanında Adana mümessillerile birlikte karşıladılar. Evvelâ şair Mustafa heyecanla kudumiyetini okumuştur. Bu kaside okununca Paşanın yorgunluktan sinirli yüzü yumuşamış ve kudmiyeyi bir kere de kendisi eline alarak içinden okumuş sonra şairini takdir ve tebrik etmiştir.

Paşanın bu iltifatından cesaret alan diğer şairler de kudumiyelerini okumuşlarsa da aynı teveccühü bulamamışlardır. Bundan muğber olan Hakkı derhal şehre gelerek

büyük duvarlara iri harflerle "*Ziyası kalmadı mülkün gelince paşası*" şeklinde bir kıta yazdırmıştır. Ziya Paşa bu kıtaya sinirlenmiş ise de epcetle kendisinin Adanaya tayin tarihi çıktığı için şairini tecziye etmemiştir.

Ziya Paşanın Adanada ilk işi hapisaneyi teftiş etmek oldu. Gülek nahiyesinde halkı dalâlete sevk suçuyla dört senedenberi hapisanede bulunan Hoca İbrahim Rüştü ve avenesini huzuruna çağırdı Ziya paşa. Hoca ile dinî bir münakaşaya girdi ve sonra onu ve avenesini salıverdi.

Gülekli İbrahim Rüştü o sıralar seksen yaşında vardı. Toroslarda 70 - 80 sene evvel onun şöhreti bir evliya şöhretine yakındı. İstanbulda, Mısırdaki, Mekke ve Medinede uzun müddet müderrislik yapmış ve kuranı nazmen Türkçeye çevirmişti.

İbrahim Rüştüyü Ziya paşa Gülek nahiyesine salıverdikten sonra bunun binlerce halkı

delelete düşüreceğini tahmin ederek
nahiyeye tam teşkilatlı bir mektep açtırmak
suretiyle halkın tenevvür etmesini tensip etti
ve bu hâdiseyi Babialiye bildirdi. Derhal
İstanbuldan muallimler gelmişti..

Ziya Paşa Adanada ilk defa tiyatro binası
yaptırarak kumpanya getirtti. Ve halka
sahne zevkini tattırmak için memurların
tiyatroya devamını mecburi kıldı. Fakat bu
tiyatro uzun müddet yaşamadı. Ziya Paşa
aynı zamanda memurlara mahsus Fransızca
kursu açtı ve lisanın ehemmiyetini onlara
anlatan toplantılar tertip eyledi.

Paşanın her yeni hareketini benimsemiye
muhalif kafalar vardı. Bunlar - yukarıda da
izah edildiği gibi - Ziya Paşanın huzurunda
tenkidde bulunmazlardı. Şairin hilkatı ve
asabiyeti buna müsait değildi. Muhalifler
yalnız kahvelerde toplandıklarında bu yeni
fikirli Şair Valinin aleyhinde atıp tutarlardı.

Ziya Paşa memlekette muhalif partileri susturmağa, mütegalibeleri darbelemeğe ve her aykırı hâdiseyi yatıştırmağa çalıştı. Her fırsatta bunlara güzel dersler vermekten, darbeler indirmekten hâli kalmıyordu.

Bir zamanlar Şair Hakkının hicivleri ağızdan ağıza dolaşmıştı. En nihayet Hakkı aynı zamanda Hamid idaresini hiciv eylemesinden dolayı da susturulmuş ve İstanbulla sürgün edilmişti.

Böyle bir baştan mahrum kalan muhalifler mutlak surette Ziya Paşayı asabileştirmek ve yeni hareketlerinin önüne geçmek istiyorlardı. Bunun için de çocuk denecek bir yaşta bulunan Adanalı Şair Ziyayı yakalayıp bir hicviye yazdırdılar.

Nihayet Şair Adanalı Ziya yazdığı kudretli hicviyesini bir gece Paşanın evinin kapısına atarak kaçtı.

Sabahleyin kapı önünde bulunan bu kâğıt parçası Vali Şair Ziya Paşaya verildi. Öfkeli bir çehre ile imzası meçhul hicviyeyi okuyan şair derhal zabıtaya bu cüretkârın bulunmasını emreyledi.

Memleket birbirine karıştı. İki gün devam eden sıkı bir araştırma yapıldı. Kahveler ve toplantı yerleri basıldı. En sonra bir ip ucu yakalanarak hicviyeyi yazan Adanalı Ziya bulundu.

Bir sabah suçlu sıfatıyla Adanalı Ziya Vali Şair Ziyanın huzuruna çıkarken yiyeceği kuvvetli tokatları düşünüyordu.

Titreyerek içeri girdiği zaman Şair Ziya Paşa Adanalı Ziyayı süzdü. Ve hicviye yazılı kâğıdı göstererek :

- Bunu sen mi yazdın küçük? dedi.

Aldığı cevap:

- Evet ben yazdım... oldu.

Bu cevabı veren genç o anda ceza olarak ana yurttan sürgün olarak uzaklaştırılacağını veya senelerce hapisane köşelerinde çürüyeceğini tahmin ediyordu.

Fakat hiç te umduğu gibi bir netice çıkmadı.
Şair Ziya Paşa:

- Aferin evlâdım.. Sende büyük bir istidat var. dedi.

Ceza yerine takdir alan ve bu neticeden afallaşan Adanalı Ziya ellerini uğuşturmağa başladı...

Vali derhal şu teklifi de ekledi:

- Seni tahsil için İstanbula gönderirsem gidermisin? Kabiliyetini burada körletme...

Bunu Paşanın ağzından işitmek inanılmıyacak bir definenin bulunuşu idi.

Karşısmdakienden ölüm, darbe bekliyen Adanalı Ziya bir iki gün sonra Vali Ziya Paşa tarafından İstanbula tahsile gönderildi.

Ziya Paşa nafia işlerine de çok ehemmiyet verdi. Şimdiki köprünün sağ ve solunda korkuluklar yoktu, onları ilâve eyledi. Misis köprüsünü tâmir etti. Karataş şosesini yaptırırken yarım kaldı.

Ziya Paşanın ölümü:

Vazifesindeki gayretinden hasıl olan yorgunluk Paşayı çek sarsmıştı. Eski rahatsızlığı ilerlemişti.

1880 yılının Mayıs başından itibaren evinden çıkmadı. Uzun ihtimamlara rağmen kurtulamadı.. Ve 17 Mayıs 1880 de öldü. Adanalıların göz yaşları arasında Ramazan-

oğullarının yaptırdığı meşhur Ulu cami mezarlığına gömüldü. Aynı mezarlıkta 1871 yılında Adana Valisi iken ölen Süleymaniyeli Ahmed Paşanın da mezarı bulunmaktadır.

Ziya Paşanın Adana Valiliği bir sene on bir ay ve yirmi yedi gün devam etmiştir.

Mezar taşı:

Ziya paşa 17 Mayıs 1297 (1880) yılında ölmüştü. Bazı edebiyat kitapları Paşanın Bursada öldüğünü ve oraya defnedildiğini yazmak gibi bir hataya düşmüşlerdir. Şemseddin Sami, İbrahim Necmi, Tahirilmevlevi dahi hataya düşenler arasındadır.

Pek yakın bir devirde ölen şairin mezarının önünden hâlâ Adanada her sabah binlerce kişi geçmektedir . Ve mezar taşı çarşıya karşıdır. Ölümünün Bursa ile hiç bir alâkası yoktur.

Ziya paşanın öldüğü zaman Türkiyede bulunan şairler ölümüne tarih yazamamışlardı. Bu hâdisе çok garibtir. Düğünler, doğumlar ve daha küçük hâdiseler için bir çok beyitler yazıldığı bir devirde koca şairin ölümü için bir tarih bulunamaması cidden acıdır!

Bu sebebledir ki mezar taşında şu satırları görüyoruz:

"Adana Vilâyeti valisi Abdulhâmid Ziyaeddin Paşa merhumun fazlû kemali âsarile müsbet ve ulüvvi kadrini beyan ve tavsifte zebani üdebayı zeman bi kudret ve tarihi vefatını nazımda şuarayı benamı Osmaniyan izhari aciz ve hayret eylediklerinden 97 senesi cemaziyel âherinin 8 inci pazartesi günü gülşen sarayı bakaya azimet eylediklerini vilâyeti mezkûre vergi müdürü Esseyid Hasan Riza nesren bu veçhile tahrire içtisar eyledi."

İşte bu mezar kitabesi bize o devir şairlerinin acizlerini anlatmaktadır.

Bunun hem Adana, hem edebiyat namına bir noksan addeyleyen Adanalı Kâf zade Yusuf İzzet , Ziya Paşa'nın ölümüne güzel bir tarih tanzim eylemiş, hattâ belediyede bunun merhum şairin mezar taşına yazılması teklif edilmişti. Fakat bugüne kadar böyle bir iş yapılmış değildir.

Mamafih mezar taşına nesren yazılan kitabe, ölüm yılında yazılmış ve şairlerinin acizlerini de göstermiş olması itibariyle ayrıca bir değer kazanmaktadır .

Bu yüzden eski kitabeyi bozmak hiç te doğru olamaz. Edebi bir hâdisenin pozu demek olan o nesir kitabenin müstakbel nesil tarafından eski şekli ile görülmesi edebî şeniyete daha uygun olacaktır.

Mamafih Adananın eski bir muharriri olan Kâf zade Yusuf İzzetin bulduğu tarihin de ayrıca bir değeri vardır . Bu kıta da edebiyat müntesibleri tarafından unutulmamalıdır .

*Dedim mucemle tarihi üfulün
Ziyası gitti vallahi zamanın*

TAHA TOROS

Taha Toros Arşivi, 517089

ZİYA PAŞA

Tuhaf bir raslantı Ziya Paşa diye ün salmış olan şairimizin kafa kâğıdında yazılı adı Abdülhamit Ziyaettin'dir. Padişah Abdülhamit, şair Abdülhamit'e çok çektirmiştir. Bazı şairler vardır, şiirlerindeki dizeler birer atasözü imiş gibi dilden dile dolaşır. Ziya

Paşa, işte bunlardan biridir. Köken olarak Erzurumlu oluyorlar, ama Ziya Paşa İstanbul doğumludur. Babası, Galata Gümrüğü kâtiplerinden Ferdettin Efendi Erzurumludur. O zaman gümrük kâtibi olmak, bugünün gümrükçülüğü gibi bir şey olacak ki ailenin hali vakti yerindedir. İlk öğrenimini Bayazıt Rüştîyesi'nde yapmış, bununla yetinmeyerek özel öğretmenlerden Arapça ve Farsça dersleri almıştır.

Şairliğe çok küçük yaşında Âşık Garip, Âşık Kerem, Âşık Ömer, Âşık Gevheri gibi halk şairlerinin şiirlerini okuyarak heves etmiştir. Bu hevesini 'Harabat'ın sözünde şöyle belirtir:

*“Onbeşte değildi sünnü salim / Kimi nazm
ile vardı iştigalim / Mevzun söze can verirdi
güşüm / Eş'ar okusam giderdi huşum.”*

Daha on beşinde yokken şiirle uğraşmaya başlamış. Şiire öylesi tutkunmuş ki uykusu

geldiğinde bir şiir okudumu hemen açılırmış.
Âşık Garip'i okuyor, Âşık Kerem'e yanıyor,
Âşık Ömer'i okuduğunda da onun 'uçkur'
sözüne şaşırıp kalıyor.

*Divançeme onları yazardım
Mümkün olsa taş kazardım
Kim şi'rime atsa tane taşı
Uğrardı benimle derde başı
Hicv idi muarıza cevabım
Şemşir-i zeban idi kitabım.*

Şanslı ve korunandır; gencecikken 'Babîâli Sadaret Mektubî Kalemi'nde görev almıştır. Burada döneminin edebiyatçılarını ve ilerde başbakanlığa kadar yükselecek olan yönetici gençleri tanımış, arkadaşlık etmiştir. Reşit Paşa tarafından Sarayda 'Mabeyn Kâtipliği'ne atanmıştır. Bu görevinde Padişah Sultan Aziz'in özel söyleşilerinde bulunacak kadar sevilmektedir.

Genç yaşıta padişah söyleşilerine katılmak ne demektir? Ali ve Fuat paşalar bu ilişkiyi çekememişler, padişaha gammazlamışlar, görevinden uzaklaştırmışlardır. Biraz şu bu görevlerde oyalanmışsa da bir daha padişah katına yanaştırılmamıştır. 1867 yılında Kıbrıs mutasarrıflığına atanmışsa da gitmemiş, çok sevdiği Namık Kemal ile birlikte Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa'nın desteği ile Avrupa'ya kaçmıştır.

Padişah Abdülaziz'le arası iyiiken söyleşirlermiş. Güreşe meraklı, pehlivan yapılı, bir oturuşta bir kuzuyu bana mısın demeden gövdeye indiren padişahla acaba ne konuşturlardı? O ne derdi, öteki ne yanıt verirdi? Bir yazan olsaydı öğrenirdik.

Abdülaziz Fransa'ya gittiğinde Fransız hükümeti ülkesinde siyasal göçmen olan Ziya Paşa'yı ve Namık Kemal'i sınır dışı etmiş, onlar da Londra'ya sığınmışlardı. Londra'da padişah kalabalığının arasında iki

fesli adam görür: "Bunlar kim?" diye sorduğunda mabeynci, "Mısırlı.." diye geçirir. Acaba padişah yutar mı?

Abdülaziz'in ölümünden sonra Murat'ın tahta çıkışında mabeyn başkâtipliğine yeniden getirildi. Bu görevi, Murat'ın tahta çıkışında parmağı olduğu için vermişlerdi. Ancak bu görevde çok kalamadı, Namık Kemal'in Magosa sürgününden alınmasını istediği için uzaklaştırıldı.

Murat'tan sonra tahta geçen Abdülhamit, bunların hepsini biliyordu. Şairle hem iyi geçinmek istiyor, hem de el altından nasıl kurtulacağını hesaplıyordu. İlk işi onu vezir rütbesiyle Suriye valiliğine göndermek oldu. Burada üç buçuk ay kaldı. Bu kez başarı sağlayamadı diyerek, Konya valiliğine gönderdiler.

Abdülhamit'in Abdülaziz'i tahttan indirilene kını ve öfkesi bitmiyordu. Şairi

Konya'dan alıp bu kez Adana'ya vali atadı. Bu sırada Paşa ya değil de Paşa'dan yakınanlara kulak verdi. Yakınmaları ince elemek sık dokumak üzere bir kovuşturma kurulu gönderdi. Bu kurulun yetkileri arasında Paşa'yı gerekirse işten uzaklaştırma da vardı.

Yönetimde uzun yıllar saç sakal ağartmış olan Paşa, bunun ne demek olduğunu çok iyi bilirdi. Bir kıyıya çekildi. Çok içiyordu, siroza yakalanmıştı, bir süre sonra öldü (1880). Mezarı Adana'da Ulu Camii avlusundadır. Her dizesi birer özdeyiş, birer atasözü gibi geçerli olan Ziya Paşa'nın taşlamasından kimse yakasını kurtaramaz. Dili keskindir, taşlaması bağış tanımaz. Hicivleri yenilir yutulur gibi değildir.

MEHMED KEMAL

Cumhuriyet, 7 Mayıs 1985, S. 8

ZİYA PAŞA

Ziya Paşa'nın vefalı torunlarından biri, bu değerli Tanzimat edibinin doğum gününü tesbit etmiş. Paşa, bundan 130 yıl evvel, bir 13 şubat gününde doğmuş. Ben bu vesikayı görmedim. Fakat böyle bir haber vesilesiyle Ziya Paşa'yı, hele onun bazı güzel sözlerini hatırlamakta özel zevk duyuyorum.

Gençliğinde bir Divan şairi olarak yetişen Ziya Paşa, bu büyük edebiyata onun yıpranmış hattâ yıkılmış bir devrinde başlamıştı. Divan edebiyatı artık büyük âlimler elinde değildi. Zira Divan şiirinin belli başlı şairleri aynı zamanda devirlerinin kudretli âlimleridir. O şiir, geniş bir ilme dayanmadan büyük şiir olamazdı. Bu, yarı şifahi yarı kitabî bir ilimdi. Okunan ve duyulanların hafızalarda sağlam kayıtlar halinde yaşaması özel bir hâfıza terbiyesine dayanıyordu.

Fakat bu tarzın ne de olsa yarıldığı zamanlar vardı. Nitekim Ziya Paşa vesikalara dayanmak ve mutlaka en doğruyu söylemek endişesine düşmezdi. Uzun zaman Avrupa'da bulunmasına rağmen temas ettiği mühim mevzulara fazla nüfuz edemeyişî bundandır. Türkçeyi üç dilden mürekkep bir "karma lisan" sanması; tamamiyle millî bir buluş ve söyleyiş olan "şarkı" tarzını, hele

onun bilhassa Nedim tarafından söylenmiş hârikulâde yerli ve millî bedialarını milliyetimize yabancı sayması bu zihniyetin icabıdır.

Bununla beraber devrimizin bu noktalarda hâlâ aydınlanmamış zihniyetleri yanında o mevzuları o kadar hassasiyetle ele alan Ziya Paşa yine ne kadar büyüktür.

Geçenlerde Adana lisesinden bir okuyucum, Paşa'nın Şiir ve İnşâ makalesindeki bir noktaya takılmış, haklı bir tenkitte bulunmuştu. Dokunduğu nokta Ziya Paşa'nın, bizim şiirimiz "Hoca ve İtri gibi mûsikî - şinâsânın rabt-ı makamât eyledikleri Nedim ve Vâsıf şarkıları mıdır? Hayır.." cümlesidir

Genç okuyucum: Hoca, XIV.; İtrî, XVII.; Nedim, XVIII.; Vâsıf ise XIX. asırlarda yaşadıklarına göre, gerek Hoca gerek İtrî nasıl olur da Nedim'le Vâsıf'ın şarkılarını bestelemiş olabilirler? diyordu.

Haklıydı; Ziya Paşa o cümleyi her bakımdan karışık söylemişti. Paşa'nın cümlesi ancak "Hoca'ların, İtrî'lerin açtıkları yollarda yetişen mûsikîşinaslarımızın besteledikleri Nedim ve Vâsıf şarkıları" şeklinde anlaşılırsa doğru olabilir. O da yalnız cümle bakımından.. Yoksa fikir ve görüş olarak Nedim şarkılarını millî saymamak, hele Ziya Paşa için elbette büyük haksızlıktır.

Ziya Paşa, bütün Tanzimat yazarları gibi bizde büyük bir devri açan insanlardandır. Onlar çok çalışkan, çok meseleli, o kadar ki meseleler içinde bunalmış kimselerdi. Çeşitli konularda o kadar gayretle ve hassasiyetle çalışırken aksayan tarafları olmuşsa, bunlar, onların büyük hamlelerine bağışlanacak pürüzlerdir. Hele "mukayeseli edebiyat" metodunun Avrupa'da bile ne kadar yeni

olduğu düşünölürse, Ziya Paşa daha da masum görülebilir.

Fakat Ziya Paşa, aynı çağlarda:

*"Milyonla çalan Mesned-i izzette ser-efrâz
Birkaç kuruşû mürtekibin câyı kürektir"* gibi,

yahut:

*"Onlar ki verir lâf ile dünyâyâ nizâmât
Bin türlü teseyyüb bulunur hanelerinde"*

gibi her zaman, her yerde geçer akçe olabilecek, kuvvetli sözler söylemiş bir fikir sanatkârıdır.

Ziya Paşa için, gerçi büyük şâir demek kolay değildir. Şiir, esasen asırlar içinde çok nâdir söylenmiş bir dil, ruh ve san'at cevheridir. Fakat Ziya Paşa gibi devrinin lisanına

kuvvetle hâkim bir fikir adamı olmak,
milletinin lisanında atasözü değeri kazanan;
dillerde hâfızalarda yer etmiş, fırsat
düştükçe söylenir, manzum nükteler,
hikmetler yaratmak, ve bunun için lisanın
türlü inceliklerinden kolayca faydala-
nabilmek de yine çok az sanatkâra nasip
olmuş, bir büyük meziyettir.

Ziya Paşa'nın manzum hikmetler halinde
söylediği beyitlerdeki fikirler çok kere yeni
ve ibdâî değildir. Fakat değerli sanatkâr,
tarihin birçok kuvvetli fikirlerine devrinin
duyuş, görüş ve düşü nüşü içinde yeni ve
sağlam bir lisan vermek kudretini göster-
miştir. Ata sözü haline gelmiş beyitlerinin
zengin bir demet halinde toplandığı meşhur
Terkîb-i bend'inde sözler, çok defa bu
söylediğim özelliktedir. Bununla beraber
yazarın zaman zaman aynı beyitlere gizli bir
lirizm kattığı ve:

*"Cânan gide, rindan dağala, mey ola rizan
Böyle gecenin hayr umulur mu seherinde?"*

gibi, şiir iklimlerine yücelmiş hisli mısralar söylediği de vardır.

Tıpkı bunun gibi:

*"En ummadığın keşf eder esrâr-ı derûnun
Sen herkesi kör, âlemi sersem mi sanırsın?"*

tarzında dile gelmiş bir zekâ, târîz ve hücum beytinden sonra birden yumuşayarak, aynı sitem lisanını:

*"Bir gün gelecek sen de perişan olacaksın
Ey gonce bu cem'îyyeti her dem mi
sanırsın?"*

şeklinde, güllerin, goncaların geçici ömürlerinden ve hazin bir sonuca varacak güzelliklerinden dem vurur bir söyleyişe yöneltmesi hayli güzel sürprizlerdir. Evet,

vücut ve onun güzelliği nasıl olsa geçicidir.
Ebedî olan ruhtur ve onun güzelliğidir.
Dünya güzelleri gibi iktidar sahipleri de
bunu hayatlarının veya iktidarlarının
baharında anlayabiliyorlar mı? İşte bu
mühimdir.

Ziya Paşa, bizde bir tefekkür edebiyatı
çığırını müjdeliyen şâir Rûhi'nin ve bu
müjdeyi çığır haline koyan Nâbi ile Koca
Ragıp Paşa'nın Tanzimat yıllarındaki ve
Tanzimat atmosferi içindeki kuvvetli
devamıdır. Fakat bir çok cepheleriyle yenidir
ve yeniliği kuranlardandır. Bu nokta, Paşa'ya
ait sözlerimi zamanımızdaki bir yenilik
anlayışıyle bitirmemi zarurî kılıyor:

Hani Paşa unvanlarının kalktığı, yerine
generâl denildiği günlerde bir kısım müf-
ritler de tarihi değiştirmeye kalkmışlardı.

Bu arada genç bir edebiyat hocası bir gün lisedeki son sınıfına girer.. O gün Ziya Paşa okunacaktır. Hoca ilk söz olarak talebesine der ki:

- Çocuklar şimdi sizinle Generâl Ziyâ'yı okuyacağız.

Bu cümle bizim yenilik anlayışımızın, Ziyâ Paşa devrinden bu yana, ne hedeflere vardığını gösterir.

20. 2. 1955

NİHAD SAMİ BANARLI

Taha Toros Arşivi, 517094

Not: Bu e-kitap Şiir Parkı sitesi tarafından ticari olmayan kişisel kullanımınız için yayınlanmakta olup onu bilgisayarınıza indirebilirsiniz ancak kopyalanması, gerçek veya elektronik ortamlarda yayınlanması, dağıtılması, satılması hususu Türkiye Cumhuriyeti yasaları ve uluslararası yasalarla korunmaktadır ve telif hakları temsilcisinin önceden yazılı iznini gerektirir.

www.siirparki.com